

REINTEGRAREA SOCIALĂ A PERSOANELOR LIBERATE DIN LOCURILE DE DETENȚIE

**Raport de monitorizare și evaluare a activității realizate în cadrul
Proiectului „Consolidarea societății civile în Moldova. Grupuri
marginalizate. Reintegrarea socială a ex-deținuților”, implementat
de Institutul de Reforme Penale cu suportul financiar Sida și FSM**

Publicația apare cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova și al Agenției Suedeze pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (Sida). Opiniile expuse în prezenta publicație nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor.

Coordonator publicație – Dorina Ardeleanu

Experți – Ana Racu
Vadim Pistrinciuc
Victor Zaharia

Raport de monitorizare și evaluare a activității de reintegrare socială a persoanelor liberate din locurile de detenție / coord.: Dorina Ardeleanu; experți: Ana Racu, Vadim Pistrinciuc, Victor Zaharia. – Ch.: „Cu drag” SRL, 2009 – 36 p.

1000 ex.

ISBN 978-9975-4052-2-5

343.848(047)

R 25

CUPRINS

Acronime	4
Cuvânt înainte	5
1. Reintegrarea socială a persoanelor liberate din detenție: provocări și perspective	7
2. Justiția comunitară – un răspuns pe măsura provocărilor	11
3. Conceptul de monitorizare a serviciilor de reintegrare socială a persoanelor liberate din detenție	17
3.1. Instrumentele utilizate	18
3.2. Evaluarea procesului de pregătire pentru liberare și reintegrare socială	18
4. Monitorizarea de proces a reintegrării sociale a ex-deținuților	19
4.1. Serviciile directe acordate beneficiarilor	19
4.2. Beneficiarii serviciilor de pregătire pentru liberare și integrare socială	23
4.3. Dezvoltarea capacităților consilierilor de pregătire pentru liberare și reintegrare socială. Acțiuni de informare și sensibilizare a publicului	25
5. Evaluarea colaborării cu alți parteneri	27
5.1. Colaborarea cu instituțiile penitenciare	28
5.2. Colaborarea cu autoritățile publice locale	29
5.3. Colaborarea cu autoritățile publice centrale	30
5.4. Colaborarea cu alți parteneri	30
6. Lecții învățate	32
7. Recomandări	35

ACRONIME

- ANOFM** – Agenția Națională pentru Ocupare a Forței de Muncă
- APC** – Administrația Publică Centrală
- APL** – Administrația Publică Locală
- ATOFM** – Agenția Teritorială de Ocupare a Forței de Muncă
- CJC** – Centrul de Justiție Comunitară
- Cp** – Codul penal
- DASPF** – Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei
- DEDJ** – Departamentul de Executare a Deciziilor Judecătorești
- DIP** – Departamentul Instituțiilor penitenciare
- FRSP** – Fondul Republican de Susținere Socială a Populației
- IRP** – Institutul de Reforme Penale
- MAI** – Ministerul Afacerilor Interne, reprezentat la nivel local de comisariatele de poliție
- OSC** – Oficiul de Stare Civilă
- PNADO** – Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului
- SEDP** – Serviciul de Evidență și Documentare a Populației
- Sp** – Serviciul de probațiune
- FSM** – Fundația Soros Moldova
- Sida** – Agenția suedeză pentru dezvoltare și cooperare internațională

Cuvânt înainte

Motto:

Suntem construiți la bază din aceleași cărămizi, unele bune, unele mai puțin... Cărămizile bune sunt: compasiunea, bunătatea, răbdarea, recunoștința, prietenia, puritatea gândului, corectitudinea, onestitatea și multe altele asemenea. Cărămizile rele – cele care ne strică fațada – egoismul, lăcomia, orgoliul, mânia, brutalitatea... lista este prea lungă, din păcate. Fiecare dintre noi dă dovadă de slăbiciuni, defecte mai mari sau mai mici. Dar fără să avem ocazia să “demonstrăm”, nici nu știm ce alte “personaje” negative purtăm în noi. Toate au un substrat... uneori cu aceeași rădăcină. Soluția problemei este totdeauna sondarea interiorului, cu bune și rele, așa cum este el. Pentru aceasta este nevoie să răspundem la niște întrebări: „De ce am fost așa? Ce m-a determinat să reacționez așa? Cine a reacționat în mine? Cine din interiorul meu m-a jucat pe degetele sale?”. În general, orgoliul și frica stau la baza tuturor “relelor” din noi. Hai să descoperim în fiecare zi ceva în noi. Și cum orice lucru rău poate fi înlocuit cu unul bun, să scoatem cărămizile rele și să le înlocuim cu unele bune. Cu cât mai multe cărămizi de bună calitate avem, cu atât construcția este mai durabilă, mai vizibilă în sensul bun și mai apreciată de sine și de cei din jur...

Prezentul raport își propune drept scop monitorizarea și evaluarea activităților privind pregătirea pentru liberarea deținuților și reintegrarea socială a persoanelor liberate din detenție, realizate în cadrul proiectului „Consolidarea societății civile în Moldova. Grupuri marginalizate. Reintegrarea socială a ex-deținuților”. Raportul analizează evoluția situației în domeniu, identifică problemele existente și căile de soluționare a acestora, furnizând recomandări pentru eficientizarea procesului în cauză. Inițiativa elaborării raportului aparține Institutului de Reforme Penale și a fost dictată de nevoia de monitorizare, (re)evaluare sistematică și de necesitatea de responsabilizare a actorilor implicați în acordarea serviciilor de reintegrare. Pentru a putea justifica acțiunile în-

treprinse sau pentru a atrage sprijinul public pentru inițierea, continuarea ori susținerea unor măsuri concrete sunt necesare rezultate intermediare și finale măsurabile, care să justifice pașii efectuați și să demonstreze efectele pozitive pe care aceștia i-au avut sau îi pot avea asupra grupului vulnerabil – persoanele din detenție.

Cu alte cuvinte, nevoia de a monitoriza și (re)evalua etapele, rezultatele și impactul serviciilor apare nu numai ca o rigoare teoretică, ci și ca o cerință a profesioniștilor care doresc să știe dacă se realizează obiectivele muncii lor și dacă sunt necesare ajustări/remedieri. În acest context, existența unor rezultate sesizabile ale activităților anterioare este un argument convingător pentru atragerea de noi resurse pentru continua-

rea acțiunilor lansate sau inițierea unor noi programe.

La elaborarea prezentului raport s-a ținut cont de următoarele obiective:

- sistematizarea experienței obținute pentru a îmbunătăți atât planificarea activității de reintegrare, cât și rezultatele viitoare în domeniu;
- măsurarea schimbărilor aduse de proiect – planificate sau nu, pozitive sau negative, inclusiv constrângerile și deficiențele;
- prezentarea rezultatelor înregistrate donatorilor proiectului – SIDA, FSM Moldova, și altor donatori interesați, prezenți în domeniul de activitate.

Institutul de Reforme Penale aduce mulțumiri tuturor partenerilor (Ministerul Justiției, DIP și instituțiile penitenciare, Serviciul de probațiune, ANOFM, Ministerul Afacerilor Interne, Fondul Republican de Susținere Socială a Populației, Serviciul de Evidență și Documentare a Populației, direcțiile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei,

oficiile de stare civilă, comisariatele militare, asociațiile medicale teritoriale, birourile de avocați, primăriile și consiliile raionale din localitățile în care sunt amplasate CJC-urile etc.) care, direct sau tangențial, au fost implicați în activitățile de reintegrare, fără de a căror contribuție nu ar fi fost posibilă acordarea acestor servicii – fie că este vorba de perfectarea actelor de identitate, fie de găsirea unui loc de muncă etc.

Totodată, ținem să exprimăm un mesaj de mulțumire autorităților și persoanelor care au manifestat disponibilitate de cooperare la elaborarea raportului, oferindu-ne date sau informații relevante ori expunându-și viziunea asupra mecanismului de reintegrare socială a ex-deținuților.

Ne exprimăm convingerea că informațiile conținute în prezenta lucrare vor constitui o sursă utilă pentru teoreticienii și practicienii din domeniul reintegrării sociale, precum și pentru autoritățile implicate în proces, reprezentanții ONG-urilor de profil și mass-media.

1. Reintegrarea socială a persoanelor eliberate din detenție: provocări și perspective

Anual în Republica Moldova circa 2000 de persoane sunt eliberate din instituțiile penitenciare. Datorită izolării de lungă durată și restricțiilor impuse de regimurile de detenție, majoritatea dintre deținuți, pomenindu-se față în față cu realitatea de după grații, se simt frustrați, consternați și anxioși*. Problemele care apar odată cu eliberarea din mediul penitenciar vin să se amplifice pe fundalul unor relații proaste cu familia, comunitatea, lipsei actelor de identitate și a unui loc de muncă care să le permită un trai decent etc. Respingerea societății, reticența unor funcționari, etichetarea și marginalizarea de către comunitate/societate forțează persoanele eliberate din locurile de detenție să revină în cercul vicios al criminalității. Statisticile atestă că circa 50% dintre persoanele private de libertate din Moldova comit infracțiuni repetat.

O rată atât de înaltă a recidivei infracționale ne demonstrează elocvent faptul că pedeapsa penală de privațiune de libertate nu

a dat un rezultat pozitiv – condamnatul nu a învățat nimic, nu și-a schimbat comportamentul și, astfel, perioada petrecută după grații nu a fost suficientă pentru a înțelege și a aprecia eficient valorile vieții, ci o simplă petrecere a timpului pe contul statului. Acest lucru confirmă că utilizarea frecventă a metodelor represive (supravegherea și izolarea) în detrimentul celor de resocializare este cauza ajungerii repetate a persoanelor în penitenciare.

Un argument în plus la cele afirmate este și rata înaltă a încarcerărilor (în anul 2008 indicele de deținuți la 100 mii de locuitori din Republica Moldova a constituit 203,8 de persoane). Este unul dintre cei mai mari indici în Europa. De exemplu, în Norvegia, care are o populație de 4,5 mln. de locuitori, indicele persoanelor deținute la 100 mii de locuitori este de 65 de persoane.

În atare situație, când unele și aceleași persoane repetat săvârșesc infracțiuni și cu

Caracteristica deținuților după numărul de antecedente penale**

	Număr total de deținuți		+/-, persoane	+/-, %
	cu situația la 01.01.2009	cu situația la 01.01.2008		
Prima oară	2578 (47,13%)	3000 (46,01%)	-422	-14,07
a doua oară	1463 (26,75%)	1641 (25,16%)	-178	-10,85
a treia oară	727 (13,29%)	962 (14,75%)	-235	-24,43
a patra oară și mai mult	702 (12,83%)	918 (14,08%)	-216	-23,53
Total	5470 (100%)	6521 (100,0%)	-1051	-16,12

* Florian Gh., *Dinamica penitenciară*. București, Oscar, 1999.

** Pagina oficială web a DIP, rubrica „Informații de interes public”, <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html>

regularitate se află în locurile de detenție, societatea/statul suportă mai multe consecințe negative:

- repetat sunt cheltuiți banii publici pentru întreținerea condamnaților (hrană, deținere, asistență medicală, salarizarea personalului ș.a.) pe toată durata executării pedepselor; astfel, cheltuielile din bugetul de stat pentru întreținerea unui condamnat cresc substanțial cu fiecare următoare condamnare;
- societatea suferă repetat de pe urma infracțiunilor (atât victimele, cât și ru-dele condamnatului);
- condamnații nu au posibilitatea recuperării prejudiciului cauzat în urma infracțiunii (adică executarea efectivă a titlurilor executorii);
- condamnații, după liberarea din penitenciar, nu sunt capabili să se integreze pe piața muncii, să contribuie la dezvoltarea economică a țării și acest lucru prejudiciază statul sub forma impozitelor neplătite de aceste persoane. În schimb, statul repetat cheltuiește banii bugetari pentru întreținerea condamnaților în instituțiile penitenciare.

Prin urmare, putem conchide că acest prejudiciu este incontestabil mai mare decât cheltuielile necesare pentru implementarea unui sistem viabil de resocializare a deținuților. Din punct de vedere financiar, pentru stat este mai rezonabil să investească resurse pentru crearea și dezvoltarea mecanismului de resocializare, decât să suporte pierderi repetate în lipsa unui astfel de mecanism.

Referindu-ne la dimensiunile acestei probleme la nivel sistemic și public, evidențiem următoarele provocări:

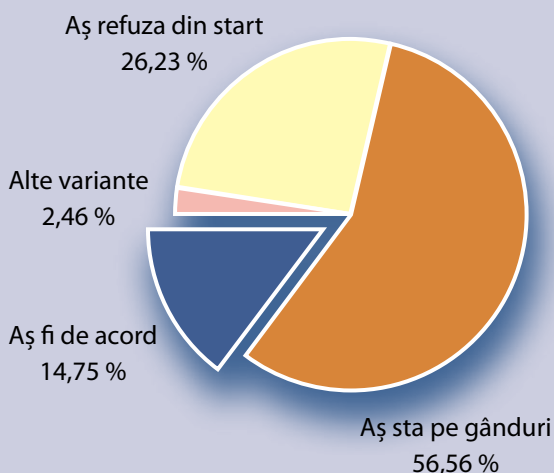
1. Inexistența unui mecanism bine definit de asistență și reintegrare la nivel de stat

Absența unei concepții de specialitate nu permite abordarea unică de către autoritățile care ar trebui să fie implicate direct în procesul de reintegrare socială a deținuților, astfel încât să fie foarte clar divizate rolurile organelor de stat și ale ONG-urilor în acest proces (așa cum, de exemplu, există în Letonia, Estonia, Polonia și alte țări din Europa). Indiscutabil, crearea Serviciului de probațiune reprezintă un pas important în stabilirea unui astfel de mecanism. Prin crearea acestei structuri statul nu trebuie să se absolve de alte responsabilități existente pe acest segment, ci trebuie să creeze premise și condiții pentru dezvoltarea unui atare mecanism, în care autoritățile publice, cât și ONG-urile au roluri clare și bine definite. O problemă majoră care nu permite dezvoltarea acestui mecanism este insuficiența resurselor financiare pentru dezvoltarea sistemului de reintegrare, care niciodată nu a reprezentat o prioritate pentru bugetul de stat al Republicii Moldova.

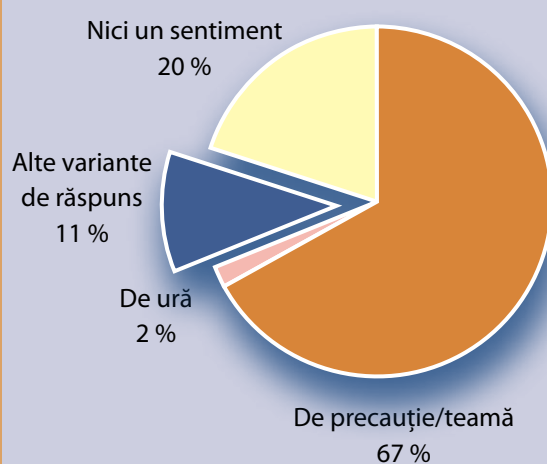
2. Neexecutarea legislației naționale de profil

În pofida existenței încă din anul 1999 a unei legi specializate – Legea cu privire la adaptarea socială a persoanelor liberate din locurile privative de libertate, prevederile acestui act nu sunt puse în executare, în mare parte din lipsa mecanismului de reintegrare menționat mai sus și din lipsa mijloacelor financiare pentru susținerea persoanelor în cauză. Adoptarea în 2008 a Legii cu privire la probațiune, a Legii privind controlul civil asupra respectării drepturilor omului în instituțiile care asigură detenția persoanelor,

Cum ai proceda în cazul în care un ex-deținut ți-ar cere adăpost, hrană, protecție și înțelegere?

La auzul cuvântului „deținut”, ce sentimente ți se trezesc?

precum și elaborarea și adoptarea altor acte subordonate (regulamente, instrucțiuni, ordine etc.) reprezintă inițiative salutare și oportune, în timp ce eficiența acestora este direct proporțională cu gradul de aplicare a lor. Or, sintagma că avem legi bune pe hârtie, dar care nu sunt puse în aplicare – funcționează și în această situație.

3. Reticiența comunității și atitudinea discriminatorie a membrilor societății față de problemele ex-deținuților

În topul problemelor existente în acest domeniu, primează, totuși, atitudinea discriminatorie a societății față de ex-deținuți, care este determinantă pentru soarta acestor persoane. Din cauza unor stereotipuri formate sau impuse, a imaginii proaste și obtuze a deținuților agresiv promovată de mass-media, o bună parte din societatea noastră, în cel mai bun caz, va accepta cu greu conviețuirea în același bloc sau cartier cu un fost pușcăriaș, nemaivorbind de susținere sau ajutor. Un sondaj* realizat recent

* Sondaj „Atitudinea populației față de persoanele liberate din detenție”, realizat în februarie 2009 de CJC Chișinău

de Centrul de Justiție Comunitară din Chișinău atestă că 26,23 % dintre respondenți sunt categoric împotriva să ofere adăpost, hrană, protecție sau înțelegere deținuților, 56,56 % condiționează acordarea ajutorului în funcție de personalitatea ex-condamnatului și doar 14,75 % sunt de acord să ofere necondiționat ajutor celor eliberați din locurile de detenție.

Un alt aspect reliefat de sondaj ține de sentimentele manifestate de oamenii de rând vizavi de ex-deținuți. Astfel, 67,2 % dintre cei chestionați încearcă un sentiment de teamă și precauție în momentul în care aud cuvântul „deținut”. Cu toate acestea, nu toți respondenții sunt atât de duri, din moment ce există persoane cărora, la auzul acestui cuvânt, li se trezește un sentiment de milă – acestea constituie 11 %. Totodată, indiferenții alcătuiesc 20 % din respondenți.

Includerea informației de mai sus are o valoare destul de mare din perspectiva faptului că, prezentând datele despre sentimentele pe care le încearcă membrii societății, sunt puse în evidență atitudinile persoanelor față de semenii care au fost după gratii.

Analizând obiectiv situația, nu putem ignora tendințele pozitive înregistrate actualmente de autoritățile publice, printre care enumerăm:

- includerea activităților din domeniul reintegrării sociale în documentele strategice de interes național – PNADO, Strategia Națională de Dezvoltare, Agenda de Integrare Europeană ș.a.;
- crearea serviciului de probațiune în cadrul DEDJ cu un aparat central și 42 de subdiviziuni teritoriale;
- elaborarea proiectului Strategiei de dezvoltare a sistemului de probațiune;
- modificarea Legii cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat din 1998, prin care a fost reluat procesul de achitare a pensiilor pentru limita de vârstă și a celor de invaliditate pentru deținuți;
- elaborarea și implementarea de către Departamentul Instituțiilor Penitenciare a 14 programe de pregătire pentru liberare;
- pilotarea în 2008, în cadrul a 4 instituții penitenciare a procesului de planificare a executării pedepsei;
- demararea procesului de școlarizare a minorilor aflați în arest preventiv;
- sporirea acțiunilor de cooperare în domeniul resocializării deținuților, realizate de instituțiile penitenciare în comun cu ONG-urile de profil, organizațiile și

misiunile religioase, inclusiv Agenția de Ocupare a Forței de Muncă;

- deschiderea în cadrul instituțiilor penitenciare a școlilor de meserii care pregătesc specialiști în domeniile celor mai solicitate pe piața forței de muncă*;
- instruirea continuă a personalului din penitenciare și a celui din serviciul de probațiune în domeniul drepturilor omului, inclusiv a reintegrării sociale a condamnaților;
- modificarea în anul 2008 a Codului electoral al Republicii Moldova, prin care persoanele aflate în arest preventiv și cele condamnate pentru infracțiuni ușoare și mai puțin grave au dreptul la vot, ceea ce reprezintă o formă de participare a persoanelor aflate în detenție la viața publică.

Ignorată anterior de sistemul sovietic, problema reintegrării sociale a revenit în ultimii ani pe arena politică odată cu multe alte probleme de ordin social și va fi probabil încă mult timp pe ordinea de zi a autorităților, atât cât va exista tandemul crimei și al pedepsei. Fie că este luată în serios de unii funcționari sau ignorată de alții, activitatea de pregătire pentru liberare și reintegrare a persoanelor private de libertate este o realitate socială care generează multe probleme și care, nefiind soluționate, produc efectul de avalanșă al insecurității sociale la nivel local, dar și al societății în ansamblu.

* În 2008 DIP a deschis 3 clase de instruire profesională în cadrul Instituției penitenciare nr. 9 Pruncul.

2. Justiția comunitară – un răspuns pe măsura provocărilor

Spre siguranță comunitară

În ultimele decenii există o tendință tot mai puternică de implicare a comunității în procesul de prevenire și tratament al infracționalității. Societatea și membrii ei sunt în egală măsură responsabili, paralel cu instituțiile statale, de siguranța și sănătatea comunității. În acest context, *justiția comunitară* reprezintă procesul prin care membrii comunității, organizațiile, agenții economici și autoritățile publice locale participă în mod agregat la soluționarea problemelor, având drept scop îmbunătățirea siguranței din societate și repararea prejudiciilor cauzate de infracțiune.

Justiția comunitară redefinesc scopul și rolul instituțiilor de justiție penală pentru a le extinde misiunea spre prevenirea infracționalității, soluționarea problemelor sociale și a conflictelor locale, implicarea membrilor comunității în activități de planificare și luare a deciziilor. Inițiativele în domeniul justiției comunitare au scopul de a construi și a consolida conexiunea dintre sistemul de justiție penală și membrii comunității. În mod sigur, întoarcerea deținutului în societate ca cetățean care respectă legea este o sarcină anevoioasă, dar importantă, a cărei realizare ține nu doar de instituțiile publice, un rol decisiv în proces revenind societății civile.

Astfel, *Centrele de Justiție Comunitară* (CJC) care activează în prezent în SUA, Canada, Marea Britanie, Australia au fost

create drept o necesitate absolută a comunităților respective de a obține un rol activ în promovarea strategiilor de prevenire a infracționalității, de a implementa principiile justiției restaurative și, în final, de a contribui la siguranța în comunitate. Un aspect al justiției comunitare este reintegrarea socială a persoanelor marginalizate din grupuri de risc, spre exemplu, persoanele eliberate din detenție.

În Republica Moldova procesul de reintegrare socială a persoanelor din detenție este realizat prin două mecanisme distincte: **pregătirea pentru liberare** a deținuților și **asistența la integrarea socială** a acestora asigurată de Centrele de Justiție Comunitară.

În ultimii 6-7 ani câteva ONG-uri din republică (LADOM, SIDO (secția Republica Moldova), Viața Nouă, Amnesty International etc.), profilate pe domeniul promovării și respectării drepturilor deținuților, au inițiat și au implementat proiecte și inițiative menite să contribuie la facilitarea integrării persoanelor din detenție. Inițiativele lor au avut un caracter sporadic, cu durate și impact diferite, în mare parte acestea fiind realizate la nivel local, într-un penitenciar sau altul, beneficiari preponderenți fiind minorii și femeile condamnate.

În premieră pentru Republica Moldova, la mijlocul anului 2005, la inițiativa Institutului de Reforme Penale a fost creat primul

centru de justiție comunitară în orașul Ungheni. Centrul a avut drept scop acordarea asistenței instituțiilor de stat în promovarea politicii de reformare a justiției penale la nivel local, în vederea implementării alternativelor la detenție și reintegrării sociale a liberaților din instituțiile penitenciare.

În acest context, prima inițiativă de abordare complexă și multidimensională a procesului de pregătire pentru liberare și reintegrare socială a deținuților aparține Institutului de Reforme Penale. Începând cu anul 2006, IRP, cu suportul Agenției suedeze pentru dezvoltare și cooperare internațională (SIDA) și al Fundației Soros Moldova, a început implementarea proiectului „*Consolidarea societății civile în Moldova. Grupuri marginalizate. Reintegrarea socială a ex-deținuților*”.

Proiectul a fost inițiat pentru a contribui la creșterea calității asistenței de reintegrare socială a ex-deținuților drept categorie marginalizată a populației prin crearea unui model de interacțiune a serviciilor din penitenciare și a celor comunitare:

- pe parcursul a 3 ani de activitate crearea/dezvoltarea a 6 CJC-uri la nivel de penitenciare privind pregătirea pentru liberare și reintegrarea socială prin intermediul acțiunilor de parteneriat al instituțiilor guvernamentale și non-guvernamentale;
- crearea/dezvoltarea timp de 3 ani de activitate a unui model funcțional replicabil de asistență a deținuților pentru reintegrarea socială pe durata probațiunii post-penitenciare prin crearea a 9 organizații la nivel comunitar;

- creșterea capacității profesionale a comunității și reprezentanților ONG-urilor prin specializarea în asistarea procesului de reintegrare socială a deținuților.

În prezent, în Moldova funcționează 15 centre de justiție comunitară specializate în prestarea serviciilor de asistență în domeniul pregătirii pentru liberare și reintegrare socială, 14 dintre care au fost create cu suportul financiar al SIDA și Fundației Soros Moldova în cadrul proiectului respectiv:

- 6 CJC-uri care funcționează în cadrul instituțiilor penitenciare Pruncul, Brănești, Soroca, Leova, Lipcani și Rusca;
- 9 CJC-uri care activează în diferite localități. Centrele au fost create la inițiativa/de către IRP în Chișinău, Cahul, Bălți, Drochia, Comrat, Anenii-Noi, Varnița, Edineț și Rezina.

Centrele de justiție comunitară sunt organizații neguvernamentale locale, care au ca misiune promovarea ideii de justiție comunitară. Dezvoltarea rețelei naționale de centre de justiție comunitară a fost realizată în perioada iulie 2006 – martie 2009. Fondarea acestora a fost precedată de asistența în domeniul reformei penale oferită de IRP autorităților publice din Republica Moldova sub formă de activități de instruire, comunicare și promovare, lobby, asistență juridică și psiho-socială pentru diferite categorii de deținuți, elaborare de acte normative, cercetări și sondaje etc., acțiuni demarate începând cu anul 2001. Prin urmare, crearea unor CJC-uri a reprezentat o consecutivitate logică a activității de re-

formare a sistemului de justiție penală din țara noastră prin care, în premieră pentru statul Republica Moldova, au început să fie realizate consecvent acțiuni de reintegrare socială a ex-deținuților.

Conform statutelor înregistrate la Ministerul Justiției, în temeiul prevederilor legislației în vigoare a Republicii Moldova, CJC-urile sunt asociații obștești. Scopul statutar al asociațiilor este contribuția la „acordarea asistenței instituțiilor de stat specializate în promovarea politicii de reformare a justiției penale în Republica Moldova, în vederea implementării și promovării alternativelor la detenție și a reintegrării sociale a persoanelor eliberate din instituțiile penitenciare”. Statutul conține, de asemenea, prevederi ce țin de activitățile organizațiilor, drepturile, organele de conducere și control, membrii organizațiilor, drepturile și obligațiile lor, patrimoniul și sursele de finanțare, prevederi privind transparența activității și darea de seamă financiară etc.

Din punct de vedere metodologic, acestea au ca scop asigurarea reabilitării și reintegrării sociale a persoanelor eliberate din locurile de detenție, având la bază asistarea beneficiarilor prin intermediul intervențiilor psiho-sociale în vederea întoarcerii lor în familie, găsirii unui loc de muncă, continuării studiilor, precum și rezolvării altor probleme de ordin social. Este de menționat, în acest context, parteneriatul cu instituțiile penitenciare și serviciul de probațiune în vederea asigurării continuității lucrului de resocializare desfășurat cu deținuții în locurile de detenție și după

liberare, identificării unui model de cooperare susceptibil de a fi preluat de autoritățile locale în viitor.

După înregistrarea organizațiilor, următoarea etapă a fost elaborarea fișelor de post și angajarea personalului care urma să realizeze activitățile de profil propriu-zise. Astfel, în cadrul acestor organizații au fost încadrați consilieri pentru pregătirea de liberare și consilieri de reintegrare socială. La moment, în cadrul acestor servicii activează peste 30 de persoane cu studii juridice, psihologice și în domeniul asistenței sociale, din care 8 sunt bărbați și 22 – femei. Consilierii de pregătire pentru liberare care activează în instituția penitenciară prestează servicii de asistență în domeniul recuperării și reintegrării psiho-sociale și profesionale a persoanelor private de libertate. De asemenea, ei acordă suport în soluționarea problemelor legate de situația socială sau familială a condamnaților.

Sarcinile de bază ale consilierului de pregătire pentru liberare:

- informarea persoanei condamnate despre serviciile de care poate beneficia în penitenciar și în procesul de reintegrare socială;
- restabilirea relațiilor cu familia, rudele, prietenii, comunitatea, inclusiv cu victima/victimele;
- acordarea suportului la perfectarea actelor de stare civilă (certificat de naștere, certificat de divorț, certificat de căsătorie);
- acordarea suportului la perfectarea buletinului de identitate;

- oferirea suportului informațional sau a asistenței juridice în diverse probleme de familie;
- pregătirea materialelor necesare pentru pensionarea persoanelor care au atins limita de vârstă sau au grad de invaliditate;
- oferirea suportului pentru angajarea ulterioară în câmpul muncii.

Consilierii de reintegrare socială prestează servicii de asistență în domeniul reintegrării efective în societate a persoanelor liberate din detenție prin informarea și consultarea lor.

Sarcinile de bază ale consilierului de reintegrare socială:

- asistență în restabilirea relațiilor cu familia, comunitatea, inclusiv cu victima;
- asigurarea suportului informativ privind perfectarea și restabilirea actelor de identitate (certificat de naștere, certificat de divorț, certificat de căsătorie, buletin de identitate);
- asistență în procesul de angajare în câmpul muncii (informații cu privire la angajarea în câmpul muncii, orientare profesională, recalificare și menținere a locului de muncă);
- găsirea unui loc de trai temporar;
- consultanță psihologică individuală și asistență juridică, după caz.

Beneficiarii centrelor de justiție comunitară sunt deținuții eliberați din locurile de executare a pedepsei privative de libertate (atât cei eliberați la termen, cât și cei eliberați condiționat, înainte de termen), care au ne-

voie de activități orientate spre recăpătarea unor abilități sociale.

În activitatea lor centrele de justiție comunitară se conduc de următoarele principii:

- *respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;*
- *respectarea demnității umane;*
- *confidențialitatea informațiilor;*
- *neadmiterea discriminării;*
- *ajutorul imediat*, care presupune că persoana în conflict cu legea beneficiază de suportul centrului în termene cât mai restrânse;
- *sprijinirea și încurajarea permanentă* a beneficiarilor asistați și consiliați în vederea reintegrării lor în societate și asumării responsabilității pentru propriile acțiuni, prin formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială;
- *apropierea*, care presupune reducerea la maxim a distanței geografice, dar și psihologice, astfel încât beneficiarul să simtă sprijin permanent din partea centrului, să existe încredere reciprocă pentru realizarea adecvată a responsabilităților asumate;
- *oportunitatea*, care presupune dozarea intervenției, implicarea ori de câte ori este necesară, dar fără exces. Tot de aici derivă și principiul *minimei intervenții*, care presupune că nu trebuie utilizată mai multă constrângere și monitorizare decât sunt necesare;
- *individualizarea și continuitatea*, care presupune că intervențiile centrului

trebuie să corespundă nevoilor sociale ale beneficiarului și că aceste intervenții au un caracter organizat, bazat pe reintegrarea lor socială;

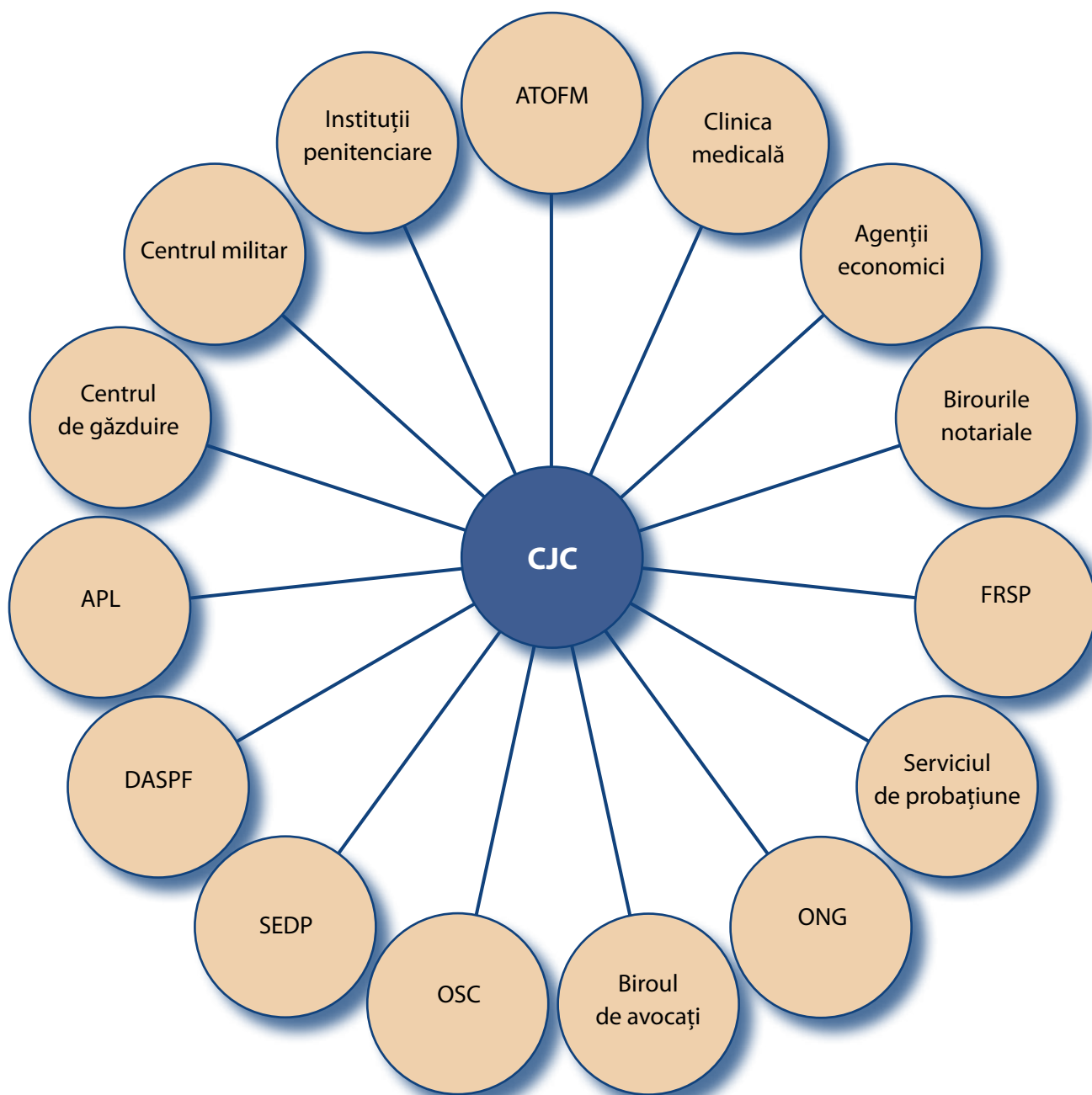
- *participarea comunității* la procesul de asistență, consiliere psihosocială și de monitorizare a comportamentului beneficiarului. De aici derivă și principiul coordonării eforturilor, care ne sugerează rolul consilierului din CJC în calitate de manager de servicii comunitare;
- *eficiență și normalizare*, care presupune că eforturile centrului urmează să finalizeze cu reintegrarea deplină în comunitate a persoanei în conflict cu legea și reducerea la minim a diferenței dintre beneficiar și alți membri ai comunității respective.

Activitățile întreprinse de consilierul pentru reintegrare socială sunt orientate, în primul rând, spre identificarea nevoilor ex-deținutului. Rezultatul activității de identificare a necesităților finalizează cu clarificarea:

- relațiilor cu familia și rudele apropiate;
- necesităților de plasament temporar;
- necesităților de perfectare a actelor de identitate;
- necesităților de susținere psihologică;
- necesităților de angajare în câmpul muncii;
- necesităților de promovare a tinerilor pentru a face studii și/sau recalificare profesională;
- necesităților de acordare a asistenței medicale.

Misiunea CJC de reintegrare socială a ex-deținuților este explicată și de dinamica nevoilor acestor persoane. Astfel, un deținut poate avea mai multe probleme care trebuie evaluate încă în penitenciar, acțiune ce este realizată de consilierii de pregătire pentru liberare. Evident, o serie de probleme nu pot fi soluționate în detenție, iar altele apar după liberare și trebuie soluționate, respectiv, la liberare. Astfel, odată cu ieșirea la libertate a unei persoane, consilierii din cadrul Centrului de Justiție Comunitară preiau „cazul”, adică problemele care nu au putut fi rezolvate în penitenciar, acordând asistență după liberarea persoanei.

În concluzie evidențiem că, grație implementării proiectului sus-menționat, s-a reușit crearea mecanismului funcțional de reintegrare socială a persoanelor liberate din locurile de detenție și suplinirea sistemului de servicii destinate reintegrării ex-deținuților cu o verigă-cheie reprezentată de CJC, care asigură nu doar prestarea propriu-zisă de servicii, ci și legătura directă dintre actorii sociali implicați în acest proces. De asemenea, ca rezultat al acțiunilor interdisciplinare efectuate, se atestă o cooperare a sectoarelor guvernamental și neguvernamental în domeniul reintegrării sociale a persoanelor liberate din locurile de detenție. Totodată, implementarea proiectului a promovat toleranța, sensibilitatea și responsabilitatea comunitară pentru reintegrarea socială a persoanelor liberate prin implicarea multitudinii de actori comunitari ce activează în domeniu.

3. Conceptul de monitorizare a serviciilor de reintegrare socială a persoanelor eliberate din detenție

Monitorizarea serviciilor sociale, indiferent de categoria de beneficiari căreia i se adresează, este orientată spre aprecierea procesului prin care sunt realizate obiectivele acestui serviciu. Atât unitățile de pregătire pentru liberare, cât și centrele de justiție comunitară dezvoltate de IRP au ca scop integrarea socială a foștilor deținuți. În acest sens, procesul de monitorizare și evaluare trebuie să capteze toate activitățile care sunt orientate spre integrarea socială a beneficiarilor și, evident, situația acestora la fiecare etapă de contact cu serviciul de pregătire pentru liberare și/sau asistență pentru reintegrare. Pentru clarificarea mecanismului de monitorizare și evaluare propus este necesară elucidarea noțiunii de *reintegrare socială*. Reintegrarea socială reprezintă un set de activități sociale orientate spre refacerea unor funcții/capacități de bază, necesare „conectării” persoanei la o viață normală în comunitate. În sensul acestui raport, prin reintegrare socială vom desemna, de asemenea, și sprijinul acordat fostului deținut pentru reincluderea acestuia în toate manifestările unei vieți sociale active.

Desigur, acest proces de refacere a funcțiilor sociale este multidimensional și se referă la mai multe aspecte care sunt deseori greu de apreciat. Or, pentru a tempera așteptările celor care consideră că monitorizarea și evaluarea procesului de reintegrare a foștilor deținuți trebuie să ofere o apreciere a tuturor aspectelor vieții sociale a acestora, cum ar fi: viața de familie, acceptarea de către comunitate și angajarea în câmpul muncii, trebuie să evidențiem faptul că monitorizarea pro-

cesului de integrare a foștilor deținuți este însoțită și de constrângeri care trebuie luate în calcul.

Constrângerile procesului de monitorizare a foștilor deținuți se referă la:

- necesitatea respectării dreptului la viață privată și intimitate versus necesitatea de a deține date care să descrie toate schimbările parcurse de beneficiari după liberare;
- obstacolele în colectarea datelor despre relațiile cu mediul familial, situația familiei înainte de liberare, cât și a datelor cu referință la activitățile cotidiene ale beneficiarului după asistența oferită de CJC;
- eficiența serviciilor de asistență pentru reintegrarea socială depinde în mod direct de conținutul serviciilor sociale partenere. În acest context, pentru a deține un tablou complet al procesului de reintegrare, cât și al impactului serviciilor este necesară și aprecierea serviciilor de asistență socială, de ocupare a forței de muncă etc. Însă, conform experienței practicienilor din cadrul CJC și centrelor de pregătire pentru liberare, serviciile partenere sunt deschise pentru colaborare, dar nu și pentru oferirea cu regularitate a datelor necesare unei monitorizări constante;
- dificultăți în ceea ce privește colectarea datelor de la locul de muncă și din comunitatea beneficiarului. Aceste dificultăți apar ca rezultat al dreptului persoanei de a nu declara la locul de

muncă, în comunitate că este un fost deținut;

- necesitatea resurselor profesionale și de timp suplimentare pentru procesul de monitorizare.

Monitorizarea procesului de pregătire pentru liberare și reintegrare socială se va realiza în baza unui mecanism autentic care include patru niveluri.

Nivelul I se referă la monitorizarea internă realizată de specialistul serviciului de pregătire pentru liberare din penitenciar și reintegrare socială. Astfel, procesul de monitorizare la această etapă va include: completarea agendei de evidență a activităților realizate cu fiecare beneficiar, numărul de intervenții externe efectuate (contactarea familiei, demersuri oficiale, răspunsuri), evidența întâlnirilor, contactelor cu persoana în pregătire pentru liberare, cu indicarea temei de discuție și a realizărilor la fiecare etapă.

Este important ca la acest nivel să fie înregistrate date și să fie trase concluzii vizavi de gradul de implicare, interesul persoanei în procesul de pregătire pentru propria liberare.

Nivelul II include monitorizarea internă realizată de supervisorul procesului, în baza unui formular și raport standard. În acest sens menționăm că, pentru ca procesul de monitorizare să fie eficient și să nu dubleze responsabilitatea practicienilor deja implicați în activități de reintegrare socială, este necesară desemnarea unei persoane responsabile de colectarea și stocarea datelor.

Nivelul III se referă la monitorizarea participativă realizată cu implicarea beneficiarului și (după caz) a membrilor familiei, persoanelor-cheie din rețeaua socială/comunitară a beneficiarului.

Nivelul IV include analiza și sintetizarea trimestrială a rezultatelor monitorizării realizate la cele trei niveluri. Ulterior datele pot fi discutate de colegiile specialiștilor implicați în procesul de reintegrare socială pentru a fi utilizate în calitate de date de referință.

3.1. Instrumentele utilizate

Pentru realizarea monitorizării pentru liberare vor fi utilizate următoarele instrumente:

- registrul de evidență a activității specialistului, recomandabil un fișier/anchetă în format electronic pentru facilitarea procesului de analiză și sinteză;
- instrumente elaborate de consultanți, în comun cu reprezentanții IRP și practicienii implicați în proces.

Indicatorii au fost elaborați de echipele de practicieni în urma facilitării din partea consultanților.

3.2. Evaluarea procesului de pregătire pentru liberare și reintegrare socială

Evaluarea se va realiza în baza rezultatelor raportului de monitorizare efectuat la nivelul IV.

Evaluarea va decurge în 2 etape:

- **etapa intermediară** – după ce a fost inițiat lucrul cu deținutul;
- **etapa finală** – la momentul liberării deținutului se va evalua gradul de pregătire a acestuia din următoarele puncte de vedere: prezența actelor de însoțire, planurile ce le are pentru etapa inițială după liberare, ce fel de relații întreține cu membrii familiei, ce fel de potențial angajator are, ce relații întreține cu prietenii, cu alți membri din comunitate etc.

4. Monitorizarea de proces a reintegrării sociale a ex-deținuților

4.1. Serviciile directe acordate beneficiarilor

Un rol central în procesul de reintegrare socială este pregătirea pentru liberare. În opinia consilierilor de reintegrare socială, pregătirea pentru liberare este una dintre etapele esențiale ale procesului de reintegrare socială. Această afirmație se întemeiază pe faptul că la etapa finală de executare a pedepsei pot fi deja identificate principalele necesități ale beneficiarului. Totodată, asistentul social care activează în cadrul serviciului de pregătire pentru liberare poate realiza mai multe activități utile integrării sociale a ex-deținuților. Activitățile și serviciile de care poate beneficia deținutul sunt menite să depășească obstacolele de reintegrare, astfel încât Centrul de Justiție Comunitară să pregătească sosirea în comunitate a fostului deținut. Un alt argument în favoarea ideii că unitățile de pregătire pentru liberare fundamentează baza reintegrării sociale rezidă în predispoziția deținutului aflat în faza finală de detenție de a colabora pentru clarificarea situației sale ulterioare.

În urma monitorizării de proces a serviciului pentru liberare s-a stabilit că consilierii de pregătire pentru liberare organizează activitatea în baza unui set de etape metodologice consecutive.

Prima activitate desfășurată de consilierii de pregătire pentru liberare începe cu **șase luni sau mai puțin înainte de liberare**, prin **informarea deținuților** despre serviciile acordate de Centrul de Justiție Comu-

nită, astfel încât și după liberare să poată beneficia de acestea. În cadrul acestei etape cei care activează în unitățile de pregătire pentru liberare informează beneficiarii despre diversitatea serviciilor sociale pe care acesta le poate accesa. Încearcă să prezinte valoarea, utilitatea pe care le au aceste servicii pentru rezolvarea unor probleme stricte. În urma monitorizării s-a stabilit că, în perioada septembrie 2006 – martie 2009, circa 4 000 de deținuți au solicitat și au beneficiat de sesiuni și ședințe informative în diverse subiecte și tematici.

Un alt aspect este **evaluarea profilului psihologic** al deținutului, stabilirea predispoziției acestuia de a colabora în eventualele activități de integrare socială. Trebuie menționat faptul că implicarea deținuților este absolut benevolă.

Atenția consilierilor din cadrul serviciului de pregătire pentru liberare este orientată spre stabilirea relațiilor și dialogului direct cu deținuții. Contactul cu asistentul social poate fi determinant în alegerea căii de integrare a acestora. În acest context, consilierii de pregătire pentru liberare menționează că încearcă să stabilească legături de încredere și autoritate, să inspire încredere în viața de după liberare a deținutului.

Identificarea problemelor de ordin psiho-social ale deținutului este o următoare etapă de pregătire pentru liberare. În cadrul ședințelor asistentul social încearcă să prioritizeze problemele de ordin personal

și social. Însă atenția consilierului în cadrul acestei etape este direcționată spre evaluarea potențialului intern și extern de integrare socială a beneficiarului. Astfel, problemele asupra cărora se concentrează atenția consilierilor sunt orientate spre evaluarea relațiilor de familie, determinarea abilităților și competențelor profesionale, prezența actelor de identitate, predispoziția beneficiarului de a întreprinde acțiuni orientate spre schimbare etc.

Studiu de caz

P.V.M (numele este codificat pentru a respecta principiul confidențialității) a avut o copilărie nefericită. Emoțional este foarte atașat de bunei, fiind crescut de aceștia (mama sa a fost decăzută din drepturile părintești când acesta avea 3 ani, despre tată nu cunoaște nimic). La vârsta de 18 ani a săvârșit prima infracțiune, fiind condamnat la 3 ani de detenție. După ce a fost liberat condiționat, a săvârșit un alt furt (art. 119, al. 2 Cp al Republicii Moldova, redacția veche), fiind condamnat la 2 ani 11 luni de privațiune de libertate cu ispășirea pedepsei în Penitenciarul nr.18 Brănești. În perioada cât a stat în detenție, a pierdut cele mai scumpe persoane din viața sa – buneii. Cel mai dureros a fost faptul că a decedat bunica, iar la trei zile decedează și bunelul, vestea primită fiind un șoc pentru el, deoarece erau singurele persoane care i-au oferit dragoste și au avut grijă de el. După această liberare, nu a rezistat nici trei luni la libertate și a săvârșit o altă infracțiune (art.121 „Tălăhărie”, Cp al Republicii Moldova, redacția veche),

de data aceasta fiind condamnat la un termen de 12 ani privațiune de libertate. Această perioadă lungă de aflare în penitenciar (a fost liberat condiționat înainte de termen după executarea a 8 ani din termen) l-a determinat, potrivit spuselor lui, „să meargă pe alt drum”, astfel încât să-și schimbe modul de viață și comportamentul.

Având în vedere că a avut deja 3 condamnări, din punctul de vedere al șanselor de integrare este un client cu riscuri mari. La Centrul de Justiție Comunitară din mun. Chișinău s-a adresat după ajutor privind perfectarea actelor de identitate și angajare în câmpul muncii. Grație faptului că s-a adresat la CJC imediat după liberare, i-au crescut șansele de a se reintegra cu succes în societate. La momentul adresării, P.V.M avea o situație materială și financiară bună, dar, potrivit afirmațiilor lui, se simțea discriminat și etichetat atunci când se adresa în diferite instituții statale pentru a-și soluționa problemele, avea o subestimație de personalitate pronunțată. Datorită intervențiilor consilierilor de reintegrare socială din CJC Chișinău, P.V.M a reușit să depășească problemele de ordin emoțional și discriminatoriu, fiind aplicate în asistența acestuia metode de consiliere bazate pe ridicarea motivației persoanei și încrederii în forțele proprii. Ulterior P.V.M a fost angajat în câmpul muncii prin intermediul Agenției de Ocupare a Forței de Muncă. În prezent și-a creat o familie, ceea ce ne permite să concluzionăm că persoana în cauză s-a integrat reușit în societate.

Elaborarea planului de intervenție este polarizată asupra activităților de ordin emergent pe care consilierul le poate întreprinde. De obicei, planul de acțiuni este orientat asupra eliminării barierelor primare în integrarea deținutului, astfel precum pregătirea actelor pentru pachetul de ajutor social, restabilirea contactului cu familia, restabilirea actelor care atestă calificările persoanei, restabilirea dreptului la locuință etc.

Implementarea planului de reabilitare este dictată de necesitatea restabilirii legăturilor deținutului cu mediul social din afara penitenciarului, dar și de cea a implicării lui în activități orientate spre refacerea celor mai importante funcții sociale ale sale.

În cele din urmă, activitatea consilierilor din cadrul serviciilor de pregătire pentru liberare constă și în transmiterea către CJC-uri a informației cu referire la viitorii beneficiari. Informația include:

- data liberării persoanei;
- activitățile sociale de pregătire pentru liberare (programele de resocializare de care a beneficiat condamnatul);
- numele beneficiarului, adresa și datele de contact ale rudelor;
- infracțiunea comisă;
- pedeapsa (termenul privațiunii de libertate);
- fișa medicală.

Dificultățile în implementarea prevederilor metodologice de pregătire pentru liberare se referă la:

- gradul redus al motivației deținutului de a întreprinde acțiuni necesare integrării sociale;
- oportunitățile profesionale foarte scăzute la libertate;

- dificultățile în colaborarea cu partenerii sociali care deseori tergiversează răspunsul la demersurile asistenților sociali; resursele disponibile limitate pentru ajutorarea ex-deținuților (în special materiale); „frica” și reticența unor instituții în întreprinderea acțiunilor în favoarea deținuților care, în mare parte, sunt cauzate de atitudinea discriminatorie și, deseori, de segregarea specialiștilor din cadrul acestor instituții;
- dificultăți în restabilirea relațiilor de familie ca urmare a ruperii definitive a acestora;
- imposibilitatea consilierilor de a rezolva problemele de ordin material ale beneficiarilor;
- suprapunerea mai multor activități ca urmare a necesității de a oferi mai mult timp fiecărui beneficiar.

Asistența acordată la perfectarea actelor de identitate și/sau elaborarea documentelor necesare angajării în câmpul muncii, utilizării serviciilor publice de asistență socială este serviciul cel mai mult solicitat de beneficiari – circa 70% din cazuri.

O altă sarcină este crearea condițiilor minime de trai. În opinia consilierilor pentru reintegrare socială, aceasta este una dintre cele mai dificile acțiuni, deoarece soluționarea ei depinde, în mare parte, de posibilitățile serviciilor de asistență socială din teritoriu și de potențialul altor actori comunitari. Pentru a rezolva cel puțin pentru început problema locuinței, se explorează în totalitate resursele comunității. În același timp, este evident că posibilitățile financiare ale CJC-urilor, cât și cele ale serviciilor teritoriale de asistență socială (SASPF) sunt minime. În acest context,

consilierii pentru reintegrare încearcă facilitarea plasării beneficiarului într-un cămin. Un exemplu de bună practică este dezvoltat la Bălți, unde beneficiarii fără adăpost sunt orientați la un centru municipal de cazare, care le oferă condiții minime de trai pentru o perioadă de tranziție.

Studiu de caz

C.I. s-a născut la 23.09.1973, în s. Geamăna, r-nul Anenii Noi, într-o familie de muncitori. A absolvit 8 clase în școala medie din sat. Prima condamnare la privațiune de libertate a avut-o în adolescență, la vârsta de 14 ani, fiind condamnat în baza art. 171 Cp al Republicii Moldova la 5 ani privațiune de libertate. A executat pedeapsa în penitenciarul din Lipcani.

După liberarea din detenție, C.I. săvârșește o serie de infracțiuni pentru care este condamnat în baza art. 121 „Banditism” Cp al Republicii Moldova (în redacția veche) la 15 ani privațiune de libertate, cu ispășirea pedepsei în penitenciarul din Soroca.

În anul 2008 C.I. este liberat condiționat înainte de termen și se întoarce acasă la părinți. În perioada de ispășire a pedepsei în penitenciarul din Soroca C.I. s-a alăturat unei misiuni creștine, care i-a schimbat viziunea despre viața sa și faptele comise anterior. Ulterior, s-a căsătorit cu o femeie din aceeași comunitate creștină. Ca beneficiar al CJC Anenii Noi, C.I. a devenit în septembrie 2008, în timp ce se afla la evidență în cadrul Serviciului de Probațiune.

Cea mai dificilă problemă cu care se confrunta la acel moment C.I. era găsirea

unui loc de muncă permanent (anterior a fost concediat de la trei locuri de muncă din cauza „bagajului” său infrafracțional). Plus la toate acestea, manifesta și o dorință enormă de a avea o specialitate, deoarece conștientiza că ar fi mult mai ușor să fie acceptat la un loc de muncă având o profesie.

În urma consilierii acordate de angajații CJC Anenii Noi, încadrarea în câmpul muncii a fost identificată drept necesitate majoră, realizarea ei aducând după sine și alte avantaje pentru viața persoanei: C.I. a fost direcționat la ATOFM, unde a fost luat în evidență și consultat în privința instruirii profesionale. C.I. a acceptat invitația CJC de participare și prezentare a unor aspecte din viața sa (în special în perioada ispășirii pedepsei) în cadrul unei conferințe cu elevi din liceele or. Anenii Noi, depășind astfel senzația de etichetare și dorind să expună propriile greșeli ca exemplu de profilaxie a infracțiunilor în rândurile minorilor. În prezent C.I. este angajat în câmpul muncii în Chișinău (unde locuiește cu soția sa, care este însărcinată). Totodată, C.I. urmează să înceapă instruirea profesională în cadrul cursurilor organizate de ATOFM.

O altă activitate desfășurată de CJC-uri pentru care sunt utilizate în mediu 30% din timpul specialiștilor este **facilitarea procesului de angajare** în câmpul muncii. Această activitate prevede asistență la perfectarea actelor, identificarea și medierea relației cu potențialii angajatori.

Acordarea asistenței psiho-sociale persoanelor care se află în conflict cu legea are loc în timpul întâlnirilor între consilieri și bene-

ficiari. Chiar dacă problemele psiho-sociale însoțesc în cea mai mare parte perioada de reintegrare, în opinia consilierilor de reintegrare puțini dintre beneficiari se adresează special pentru astfel de servicii. În același timp, unii beneficiari necesită mai multe întâlniri în scopul consilierii, însă evită să ceară acest lucru deschis.

Elaborarea referatelor de reintegrare socială și de evaluare psiho-socială a persoanelor liberate din locurile de detenție este o altă sarcină a CJC-urilor. Important de menționat că CJC-urile dispun de toate instrumentele necesare standardizării acestui proces, însă este recomandabilă orientarea referatelor pe prezentarea procesului de reintegrare în raport cu activitățile sociale ulterioare acordării serviciilor.

Conlucrarea cu instituțiile guvernamentale și neguvernamentale în vederea atingerii scopului propus reprezintă cheia succesului intervenției, deoarece CJC-urile nu au statut legal să intervină în soluționarea problemelor social-economice (analiza parteneriatelor este prezentată separat).

Dificultățile în activitatea CJC-urile văzute de practicieni se referă la:

- posibilitățile materiale scăzute care nu permit oferirea unui sprijin autonom beneficiarilor.

Obstacolele în ceea ce privește monitorizarea procesului de reintegrare după o perioadă mai mare de 6 luni de la acordarea serviciilor sunt evidente. În primul rând, mobilitatea beneficiarilor este foarte înaltă, în al doilea rând, evaluarea pe termen lung a reintegrării sociale a ex-deținuților trebuie să fie în responsabilitatea unei instituții specializate în domeniu, care deține capacități tehnice și metodologice pentru efectuarea acestei evaluări și monitorizări;

- relații dificile cu unii parteneri, acestea având două cauze majore: statutul de ONG pentru unii parteneri sociali nu este un „argument” suficient și sensibilizarea insuficientă a funcționarilor față de problemele ex-deținuților.

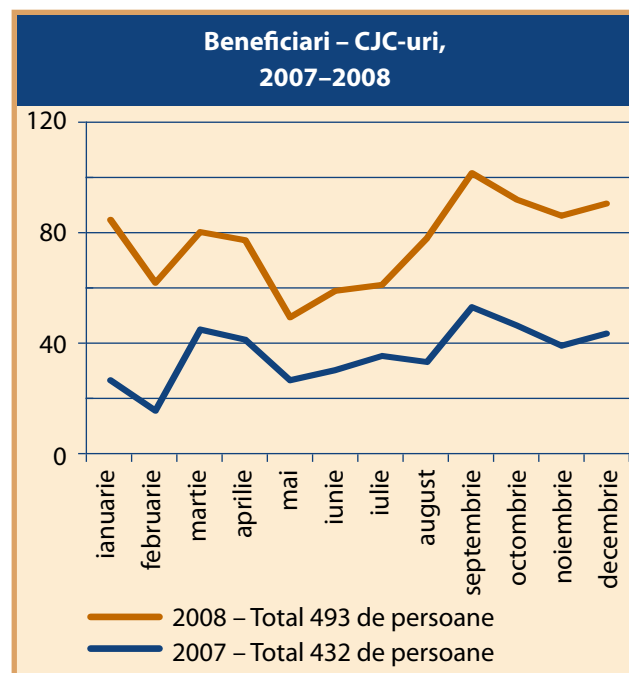
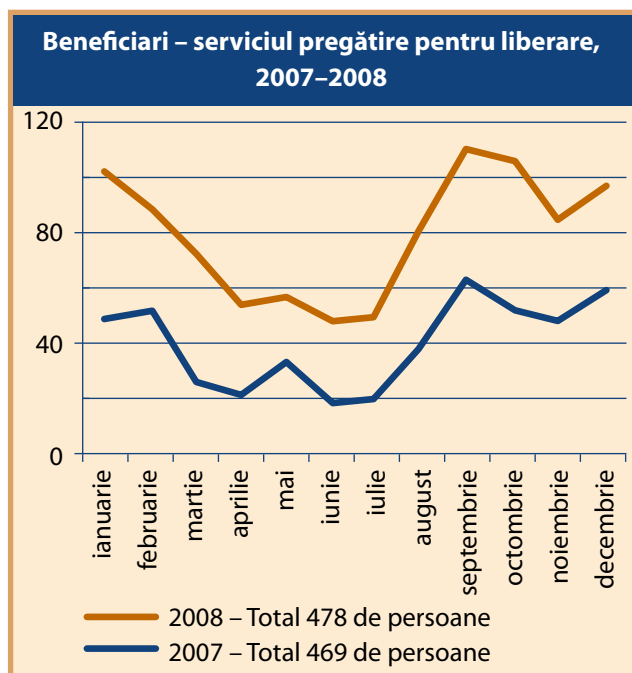
Monitorizând activitatea acestor organizații la capitolul asistența acordată beneficiarilor, putem constata că majoritatea angajaților din cadrul CJC-urilor conștientizează misiunea și obiectivele care trebuie atinse, cunosc și explică foarte coerent și consistent conținutul serviciilor prestate beneficiarilor, plasându-le pe acestea în ordinea priorităților.

La rubrica „Enumerati și descrieți succint activitățile desfășurate cu beneficiarul dvs.”*, majoritatea respondenților au prezentat spectrul de servicii prestate care conține totalitatea tipurilor de asistențe acordate, au enumerat documentele obligatorii pentru intervenții, precum și au prezentat răspunsurile, prioritizându-le în funcție de nevoile specifice ale beneficiarilor. Cei care au prezentat răspunsuri incomplete, care nu au elucidat totalitatea serviciilor pe care poate și trebuie să le presteze aceste organizații, au fost noii angajați. Aceștia nu au acumulat suficientă experiență și, respectiv, nu au avut încă destui beneficiari pentru a-și crea o imagine amplă a procesului de reintegrare socială.

4.2. Beneficiarii serviciilor de pregătire pentru liberare și integrare socială

Începând cu septembrie 2006, numărul de beneficiari a fost în continuă creștere. Astfel, numai în primele patru luni de funcționare a centrelor de pregătire pentru liberare de la

* Studiul de monitorizare IRP, 2009.

Penitenciarele Pruncu și Brănești au beneficiat de serviciile de pregătire pentru liberare 74 de persoane. Ulterior, se observă o creștere relativă a numărului de beneficiari.

Pe parcursul anului 2007, odată cu deschiderea a încă 2 entități la Leova și Soroca, numărul total de beneficiari a fost de 469 de persoane, iar în 2008 numărul total al beneficiarilor a atins cifra de 478 de persoane. Sporirea numărului de beneficiari denotă necesitatea serviciului, cât și creșterea popularității acestuia în rândul deținuților. Dacă analizăm perioada anului în care se atestă cei mai mulți beneficiari, putem menționa că în lunile septembrie și decembrie este înregistrat cel mai mare număr de beneficiari. Acest fapt poate fi explicat de mecanismele de operare a procesului de executare.

În perioada ianuarie-martie 2009 au fost înregistrați 75 de beneficiari. În același timp menționăm că, în conformitate cu opiniile consilierilor de pregătire pentru liberare, numărul de beneficiari este în ascensiune din cauza creșterii popularității serviciului în rândul deținuților. În acest sens, primul mo-

tiv de adresare și acceptare a serviciului este asistența la întocmirea actelor și restabilirea relațiilor cu familia.

Creșterea numărului de beneficiari este caracteristică și pentru serviciile de reintegrare socială acordate în cadrul centrelor de justiție comunitară. Astfel, în luna decembrie 2006 CJC Bălți și Chișinău au oferit servicii pentru 7 beneficiari. Pe parcursul anului 2007, 432 de persoane au beneficiat de servicii de reintegrare socială. În anul 2008, deja 493 de persoane au solicitat sprijin în procesul de reintegrare. În primele luni ale anului 2009, 234 de persoane au apelat la asistență specializată. Analizând cele două grafice, observăm o interdependență între numărul de beneficiari ai serviciului de pregătire pentru liberare și cel de reintegrare socială. Acest fapt denotă colaborarea strânsă pe plan funcțional între cele două servicii. În același timp, majorarea în anul 2008 a numărului de beneficiari de ambele servicii – pregătire pentru liberare și reintegrare, s-a datorat aplicării Legii cu privire la amnistie, în legătură cu declararea anului 2008 drept „Anul tineretului”.

Studiu de caz

Avramov I.G., născut la 23.11.1973, condamnat în 1995 în baza art.186 „Furt”, Cp al Republicii Moldova, studii medii incomplete, naționalitatea găgăuz. Este locuitor al or. Comrat, are 2 copii minori. Poate fi caracterizat drept o persoană echilibrată, calmă, sociabilă și muncitoare. La serviciul de probațiune s-a prezentat conform ordinii prestabilite de evidență și monitorizare. Observații sau reclamații vizavi de comportamentul acestuia nu au fost înregistrate. S-a adresat la CJC Comrat pentru a soluționa problema angajării, care potrivit lui, era una majoră, deoarece nu avea surse de existență. Consilierii au studiat cazul și au elaborat un plan de activitate în vederea identificării oportunităților de angajare, care în localitățile urbane sunt mult mai reduse. Conform planului de intervenție, consilierii CJC au realizat următoarele acțiuni: au stabilit o ședință cu reprezentanții ATOFM din or. Comrat, au luat cunoștință de locurile vacante disponibile, au oferit informații despre posturile vacante și documentele necesare pentru luarea în evidență la ATOFM. Consilierii au făcut o adresare către un agent economic din localitate. În urma acesteia, agentul economic I. Terzi a oferit un loc de muncă lui Avramov. În prezent Avramov I. lucrează la aceeași întreprindere de mai multe luni (este un indicator al încrederii manifestate de angajator față de fostul deținut, dar denotă și o motivare a persoanei de a reveni la normalitate). Avramov dorește să-și îmbunătățească situația materială, cumpărând o casă nouă pentru familia sa.

4.3. Dezvoltarea capacităților consilierilor de pregătire pentru liberare și reintegrare socială. Acțiuni de informare și sensibilizare a publicului

Angajații CJC-urilor sunt specialiști cu studii juridice, psihologice, pedagogice sau în domeniul asistenței sociale și posedă experiență de muncă relevantă în domeniu. Pentru a contribui la fortificarea cunoștințelor și abilităților consilierilor de pregătire pentru liberare și reintegrare socială, în cadrul proiectului sus-menționat IRP a organizat activități de informare și instruire menite să contribuie la dezvoltarea capacităților angajaților săi, precum și la consolidarea organizațiilor.

Astfel, activitățile de instruire au vizat dezvoltarea capacităților în domeniul de profil – reintegrarea socială a persoanelor din detenție (*Atelierul de instruire „Modele curente de reintegrare socială a persoanelor eliberate din detenție”, 10-12 octombrie 2007; Atelierul de lucru „Pregătirea pentru liberare a deținuților”, 10-12 octombrie 2007*), cât și dezvoltarea organizațională și managerială a acestor ONG-uri (*Atelierul de lucru „Elaborarea strategiei organizaționale a Centrelor de Justiție Comunitară”, 27-29 martie 2008; Atelierul de lucru „Consolidarea capacității organizaționale a CJC”, 23-25 septembrie 2008*).

În total au fost realizate 54 de activități – mese rotunde, conferințe, seminare, ateliere de lucru etc. O bună parte dintre acestea au avut în calitate de formatori experți internaționali, cu experiență în domeniu din România, Letonia, Ucraina.

Cât privește pregătirea pentru liberare, au fost realizate 10 activități de instruire cu implicarea angajaților tuturor instituțiilor penitenciare din Republica Moldova, șefi de direcții, asistenți sociali, psihologi, șefi de sector etc.

În domeniul reintegrării sociale au fost organizate cu succes 8 activități de instruire, având în calitate de participanți angajați ai MAI, judecători, procurori, asistenți sociali, angajați ai actualului Serviciu de probațiune etc.

În acest context, trebuie menționate acțiunile cu caracter de informare și sensibilizare a publicului larg, organizate pe parcursul anilor 2006–2008. Un rol aparte îi revine în acest sens ciclului de mese rotunde realizate pe durata implementării proiectului (30 per total) în fiecare localitate unde își desfășoară activitatea CJC-urile.

Organizarea meselor rotunde a urmărit scopul inițierii, creării și consolidării mecanismului de colaborare interorganizațională la nivel local în vederea reinsertiei cu succes în comunitate a persoanelor care s-au aflat în detenție. Pentru majoritatea localităților, organizarea meselor rotunde în cauză a însemnat o oportunitate de discutare în premieră în formatul autorității locale plus societatea civilă a problemelor de incluziune socială a persoanelor care s-au întors din detenție la baștină.

O altă activitate distinctă în domeniul informării și sensibilizării, care a impulsionat realizarea activităților de integrare a fost elaborarea și publicarea unor materiale promoționale sau de informare. În perioada de referință au fost editate:

a) materiale destinate beneficiarilor direcți ai proiectului (deținuților și ex-deținuților):

- Broșura „Învață să trăiești în comunitate”;
- Broșura „Învață să fii liber” (în limbile română și rusă);
- Pliantul informativ „Începe viața cu o filă nouă”;

b) materiale destinate specialiștilor din domeniul pregătirii pentru liberare și al reintegrării sociale:

- Ghid teoretico-practic „Pregătirea pentru liberare”;
- Ghid teoretico-practic „Reintegrarea socială a ex-deținuților”;
- buletine informative trimestriale, rapoarte anuale, postere și pliante informative.

De asemenea, o sursă specializată pentru specialiștii din domeniu și publicul larg o constituie pagina web a IRP, care este actualizată permanent cu știri, articole și informații de specialitate, prevederi legale cu caracter național și internațional, inclusiv novații de ordin legislativ.

Merită atenție și cele două campanii de sensibilizare a populației asupra respectării drepturilor omului, cu accent deosebit pe respectarea drepturilor deținuților și ex-deținuților – OMUL DE LÂNGĂ TINE și CARAVANA DREPTURILOR OMULUI, realizate în 2008. În aceste două campanii au fost implicate toate CJC-urile, organizând acțiuni de comunicare și informare a publicului larg la nivel local.

Activitățile s-au centrat pe următoarele dimensiuni:

- creșterea numărului de apariții în presa locală și națională;
- activități de prevenire realizate în instituții de învățământ de diferite niveluri cu implicarea beneficiarilor centrelor;
- mese rotunde cu implicarea reprezentanților instituțiilor implicate în procesul de reintegrare socială;
- minisondaje realizate în penitenciare și școli etc.;
- activități comunitare cu implicarea voluntarilor.

5. Evaluarea colaborării cu alți parteneri

Centrele de justiție comunitară, în calitate de organizații neguvernamentale locale, pot rezolva de sine stătător o parte substanțială din problemele legate de restabilirea relației unui fost deținut cu comunitatea din care accede. Evident, în timp aceste organizații vor putea contribui la instaurarea unui climat de securitate la nivel de comunitate, la promovarea sistemului de alternative la deținere și la realizarea acțiunilor de promovare a drepturilor omului etc. Cu toate acestea, organizațiile în cauză, în virtutea statutelor pe care le au, nu pot substitui instituțiile publice în soluționarea unor probleme atribuite prin lege în competența doar anumitor autorități statale. Din aceste considerente, colaborarea și parteneriatul este o condiție *sine qua non* pentru desfășurarea activității de pregătire pentru liberare și, ulterior, a celei de reintegrare în comunitate.

Este arhicunoscut și demonstrat faptul că parteneriatul comunitar relevă anumite avantaje, cum ar fi stimularea, eficiența, coerența, posibilitatea valorificării experienței partenerilor, completarea reciprocă, posibilitatea valorificării experienței partenerilor, diversitatea de idei, relevanța deciziei luate, identificarea de noi soluții, distribuirea sarcinilor, descoperirea calităților și limitelor fiecărui membru etc. – avantaje inerente procesului de reinsertie socială a celor care au fost privați de libertate.

Referindu-ne la crearea parteneriatelor dintre centrele de justiție comunitară și au-

toritățile publice locale, organele de drept, companiile comerciale, mass-media etc., putem menționa următoarele avantaje pentru o comunitate:

- siguranța și protecția asigurată membrilor comunității, în special celor mai vulnerabili;
- o mai bună informare asupra delicvenței și protecției victimelor;
- activități centrate pe ajutorul din partea comunității pentru delicvenți, foști condamnați;
- o mai bună implementare a standardelor europene și ale Națiunilor Unite în domeniul respectării și promovării drepturilor omului, bazată pe colaborarea între diferite organizații;
- o mai bună utilizare a unor resurse limitate, în scopul obținerii de beneficii economice și rezultate măsurabile;
- o diminuare a izolării foștilor deținuți (legături mai puternice cu comunitatea);
- un grad de recidivă mai scăzut la nivel comunitar;
- un număr mai mare al foștilor condamnați care au acceptat responsabilitatea pentru cele comise;
- un efort conjugat asupra prevenirii recidivelor;
- determinarea delincventului să accepte responsabilitatea pentru comportamentul lui/ei;

- concentrarea eforturilor privind impactul delicvenței asupra infractorului, victimelor și comunității;
- asistarea și consilierea în vederea sporirii responsabilității personale și autodisciplinii;
- excluderea obstacolelor practice în procesul reintegrării (educație, droguri, abuz etc.);
- focalizarea atenției supra evitării nevoii de instituționalizare.

Monitorizarea activităților desfășurate de CJC-uri privind crearea și dezvoltarea relației de colaborare cu actorii sociali implicați în procesul de reintegrare socială relevă următoarele concluzii segregate pe diferite categorii de parteneri.

5.1. Colaborarea cu instituțiile penitenciare

O colaborare bună cu instituțiile penitenciare este realizată de toate serviciile de pregătire pentru liberare și CJC-urile aflate în raza nemijlocită a instituțiilor de pedeapsă. Lipsa unei atare colaborări sau existența unor contacte sporadice și distanțate sunt constatate în localitățile unde nu există instituții penitenciare, ceea ce afectează operativitatea schimbului de informații și parvenirea fluxului de beneficiari la aceste CJC-uri. Fiind intervievați despre colaborări și parteneriate, angajații organizațiilor au menționat mai multe forme și metode de colaborare, în mare parte acestea fiind acțiuni ce prevăd:

- schimb de informații;
- organizarea activităților comune (ședințe, întrevederi, mese rotunde);

- schimb de opinii cu reprezentanții serviciilor penitenciare (psihologi, asistenți sociali, șefi de sector, angajați ai serviciului securitate și regim).

Este important a menționa că un element de bază al colaborării l-a constituit însuși faptul că unitățile de pregătire pentru liberare funcționează nemijlocit în instituțiile penitenciare, de exemplu Penitenciarul nr.3 Leova, Penitenciarul nr.18 Brănești ș.a.

Deși inițial mai modestă, colaborarea cu instituțiile penitenciare a evoluat în timp în dinamică pozitivă grație tenacității și perseverenței consilierilor și disponibilității sistemului penitenciar în general și a penitenciarelor în particular.

„De comun acord cu angajații din penitenciar sunt identificate persoanele care urmează să se libereze (care și-au ispășit efectiv pedeapsa) sau cei care urmează a fi eliberați condiționat înainte de termen. După aceasta, vizităm penitenciarul cu scopul de a identifica nevoile acestor persoane. Instituția penitenciară poate să trimită și un comunicat prin care ne informează despre aceste persoane.” (CJC Comrat)

Un exemplu de colaborare reușită este atestat la CJC Cahul, care include acțiuni comune cu toate 3 instituții penitenciare amplasate în zona de sud (Penitenciarul nr.3 Leova, Penitenciarul nr.5 Cahul și Penitenciarul nr.1 Taraclia). Angajații CJC Cahul participă la ședințele Comisiei penitenciare din cadrul Penitenciarului nr.5 Cahul, ceea ce reprezintă un indicator al încrederii manifestate față de prestația acestui centru, dar, totodată, și o

oportunitate de a cunoaște opiniile tuturor serviciilor din penitenciar despre deținuții care se liberează, lucru care facilitează substanțial procesul de reintegrare și reduce din timpul acordat pentru studierea necesităților deținuților.

„Colaborăm cu Penitenciarul nr. 1 Taraclia, Penitenciarul nr. 3 Leova și Penitenciarul nr. 5 Cahul. Avem încheiat un acord de colaborare cu Penitenciarul nr. 5 Cahul. Desfășurăm în cadrul penitenciarului seminare cu diferite tematici: „Drepturile și obligațiile deținutului”, „Drepturile omului”, „Perfectarea actelor de identitate”, „Angajarea în câmpul muncii” ș.a. Organizăm discuții individuale în scopul identificării necesităților deținuților care se pregătesc pentru liberare. Participăm la activitatea Comisiei penitenciare din cadrul Penitenciarului nr. 5”.

Menționăm că reușita activității de colaborare ține de voința reciprocă a părților, motiv pentru care evidențiem atât receptivitatea unităților de pregătire pentru liberare și a CJC-urilor în acest sens, cât și disponibilitatea Departamentului Instituții Penitenciare și a penitenciarelor nemijlocit privind activitatea consilierilor de pregătire pentru liberare în cadrul instituțiilor respective;

5.2. Colaborarea cu autoritățile publice locale

Majoritatea angajaților CJC evidențiază în mod special colaborarea cu autoritățile publice locale, considerând primăriile, consiliile raionale, serviciile disconcentrate și

descentralizate din teritoriu drept instituții la care se apelează cel mai des în soluționarea problemelor deținuților.

În descrierea relației de colaborare cu autoritățile în cauză, reprezentanții organizațiilor utilizează frecvent noțiunile „parteneri”, „acțiuni comune”, „acorduri și înțelegeri”, ceea ce denotă o frecvență calitativă și cantitativă de contacte. Iată cum apreciază consilierii de reintegrare din zonele Centru, Nord și Sud această colaborare:

„Avem o colaborare strânsă cu instituțiile respective în scopul rezolvării diferitor probleme apărute, schimbului de informații utile, consilierii juridice, sociale, restabilirii documentelor, găsirii locului de muncă, restabilirii relațiilor cu familia, rezolvării problemelor privind locul de trai, gestiunea proprietății, inclusiv luarea în evidență a persoanelor liberate condiționat.”
(CJC Varnița)

„Cu APL avem o arenă vastă de concurență. CJC anunță din timp primăria despre sosirea persoanei liberate. Am avut cazuri dificile când persoanele recent liberate nu aveau un loc de trai – fie din cauza că în acea casă nimeni nu a locuit o perioadă îndelungată și nu mai sunt condiții adecvate de trai, fie că apartamentul acestei persoane a fost înstrăinat ilegal, dar, grație contribuției primăriei, au fost identificate mai multe soluții pentru problema creată, și, de multe ori, astfel de cazuri au fost rezolvate datorită faptului că s-au aflat în vizorul societății civile.”

(CJC Edineț).

„După organizarea unei mese rotunde cu reprezentanții administrației locale s-a ajuns la concluzia că este necesară o colaborare dintre instituțiile noastre în vederea atingerii scopului de reintegrare a foștilor condamnați.”

(CJC Comrat)

Evaluând calitatea parteneriatelor, concluzionăm că, din punct de vedere tehnic, mecanismul de interacțiune a fost creat și dezvoltat pentru a permite soluționarea în comun a problemelor majore ale deținuților:

- servicii de asistență socială;
- acordarea ajutorului în soluționarea problemei spațiului locativ.

Ținând cont de faptul că în Moldova sunt localități în care nu există sau în care activează foarte puține ONG-uri, acțiunile realizate în perioada anilor 2006-2008 de către CJC-uri, în comun cu APL, pot fi considerate drept un indicator al faptului că vocea societății civile se face în sfârșit auzită și de funcționarii publici de nivel local și că ONG-urile pot fi considerate aliate ale funcționarilor publici în soluționarea unor probleme comunitare. Cu toate acestea, considerăm că în acest domeniu abordarea colaborării cu APL este diferită și spectrul acțiunilor comune și al formelor de colaborare cu primăriile locale și consiliile raionale nici pe departe nu a fost epuizat;

5.3. Colaborarea cu autoritățile publice centrale

Cooperarea cu subdiviziunile teritoriale ale APC are caracter diferit. Un indicator al reușitei care necesită menționat este faptul că în perioada de referință unele organizații

au încheiat acorduri de colaborare cu multe autorități. De asemenea, au fost stabilite persoanele de contact din cadrul acestor autorități de competența cărora ține soluționarea unora sau altor probleme ale deținuților. În mare parte, se colaborează cu următoarele autorități: Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă, Fondul Republican de Sustinere Socială a Populației, Serviciul de Evidență și Documentare a Populației, Serviciul de probațiune, reprezentat la nivel local de oficiile teritoriale de probațiune, Ministerul Afacerilor Interne, reprezentat la nivel local de comisariatele de poliție, Ministerul Apărării, reprezentat la nivel local de comisariatele militare, Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei, Direcția pentru Protecția Drepturilor Copilului (mun. Chișinău), Oficiul de Stare Civilă.

Trebuie menționat faptul că reușita colaborării cu APC se datorează, în mare parte, și faptului că reprezentanții acestor autorități au fost antrenați în activitățile de instruire și informare, organizate anterior de IRP, și putem vorbi în acest context de prezența unei sensibilizări privind problemele de reintegrare socială a deținuților;

5.4. Colaborarea cu alți parteneri

Ținând cont de specificul activității CJC-urilor, îmbinarea *alți parteneri* presupune: *ONG-urile, mass-media, organizațiile religioase și filantropice, instituțiile de învățământ, bisericile și mănăstirile, agenții economici* fără a le diminua din importanța și rolul lor în proces.

Analizând contactele și colaborările acestora cu organizațiile și instituțiile sus-men-

ționate, au fost înregistrate un șir de acțiuni care nu comportă un caracter planificat sau programat, ci unul sporadic sau determinat de o necesitate specială. Cu alte cuvinte, colaborarea cu acești parteneri a fost construită după schema: necesitate – colaborare, lipsă de necesitate – lipsă de colaborare. Chiar și în pofida unor exemple de reușită înregistrate de unele CJC-uri, nu putem vorbi de o colaborare de succes cu aceste entități, deși conlucrarea cu unii din acești parteneri este la fel de importantă pentru reintegrarea socială eficientă a ex-deținuților. Evidențiem în mod special colaborarea cu mass-media, ONG-urile și agenții economici.

Alți parteneri strategici al CJC-urilor sunt Agențiile Teritoriale de Ocupare a Forței de Muncă și serviciile de probațiune de nivel local. Practic, fiecare CJC a semnat acorduri de colaborare cu aceste autorități.

Luând în considerare faptul că autoritățile specificate utilizează liste comune de beneficiari și realizează activități comune de reinserție socială a ex-deținuților, centrele de justiție comunitară și ATOFM au întreprins activități comune de informare asupra situației pe piața muncii, plasare în câmpul muncii, menținere a locurilor de muncă etc.

6. Lecții învățate

1. Implicarea organizațiilor societății civile în procesul reintegrării comunitare a deținuților este o inițiativă de succes, care trebuie dezvoltată și continuată în Republica Moldova în următorii ani. Recunoscând rolul societății civile în acest proces, implicarea ONG-urilor în reintegrarea deținuților este încurajată și la nivel internațional. Astfel, conform pp. 17.1, 17.2 din Regulile Minime ale ONU referitoare la Măsurile Nonprivative de Libertate (Regulile de la Tokyo), adoptate prin Rezoluția ONU nr. 45/110 din 1990: a) trebuie încurajată participarea publicului ca o resursă majoră și un factor important în consolidarea relațiilor sociale dintre persoana supusă probațiunii, pe de o parte, și familia sa și comunitate, pe de altă parte; b) participarea publicului trebuie să fie tratată ca o oportunitate a membrilor comunității de a contribui la protecția mediului său social.

2. Crearea organizațiilor obștești de tipul centrelor de justiție comunitară a stat la baza creării și dezvoltării în Moldova a primului mecanism funcțional de reintegrare socială a persoanelor liberate din detenție.

3. Din moment ce acest mecanism și-a demonstrat viabilitatea și serviciile prestate de centrele de justiție comunitară au contribuit la organizarea vieții ex-deținuților, aceste servicii ulterior ar putea fi procurate de autorități de la aceste organizații – o practică eficientă care există în Europa (România, Polonia, Germania, Letonia etc).

4. Acțiunile de colaborare inițiate de organizațiile menționate cu autoritățile publice centrale și locale și alți parteneri sociali au determinat abordarea problemei privind reintegrarea socială a foștilor condamnați drept o problemă socială, care nu poate fi ignorată sau lăsată doar în competența Serviciului de probațiune sau a primăriei, dar necesită soluționare prin colaborarea mai multor actori sociali. Mai mult decât atât, realitatea a demonstrat că chiar și atunci când există deschidere spre soluționarea acestor probleme din partea autorităților, oricum este necesară existența unei verigi de legătură care să „urmărească” cazul așa după cum au făcut-o angajații CJC-urilor.

5. Ținând cont de faptul că Serviciul de probațiune ca autoritate cu competențe de bază în proces este abia la început de cale în afirmarea și dezvoltarea sa instituțională, procesul de reintegrare trebuie să fie susținut de organizațiile obștești care sunt profilate pe domeniul respectiv și au experiență. Chiar dacă începutul acestui proces este foarte dificil, trebuie să ținem cont că pentru unii condamnați contează faptul că se fac cel puțin ascultați, ceea ce le dă forțe să-și rezolve problemele independent și să nu se victimizeze, ci să fie responsabili pentru propriile lor vieți.

6. Implicarea comunității în general în procesul reintegrării sociale nu este un proces atât de ușor precum ar părea la prima vedere. Volumul și gradul de implicare a comunității

depinde, în cea mai mare parte, de faptul dacă societatea sau comunitatea respectivă aprobă sau nu problema reintegrării drept una de interes comunitar. Deoarece dacă societatea aprobă politica statului în domeniul reintegrării sociale, atunci ea va susține, direct și indirect, executarea probațiunii și va acorda suport în procesul de reintegrare. Cea mai eficientă metodă de identificare a nivelului de acceptare a persoanelor care au executat privațiune de libertate de către comunitate este sondajul sociologic. Însă chiar și sondajele de opinie se pot dovedi a fi un indicator înșelător, răspunsurile depinzând, în mare măsură, de natura și specificitatea întrebării puse, ordinea și succesiunea întrebărilor, aspectele socio-economice, etnice și de gen ale infractorilor.

7. Gradul înalt de reticență a membrilor societății față de problemele ex-deținuților, precum și nedorința de a le acorda un ajutor este determinat în special și de imaginea negativă a deținuților promovată de mass-media. În goană după senzații și știri cât mai picante, jurnaliștii exagerează foarte des cu epitetele și etichetele atribuite unor deținuți. Cel mai frecvent sunt mediatizate evadările, nesupunerile, cazurile de greva foamei și infracțiunile săvârșite în penitenciare, astfel încât percepția publicului este că după gratii se află adevărați monștri care nu trebuie să apară în public niciodată (este adevărat că sunt deținuți care au săvârșit și crime odioase, dar numărul acestora nu este atât de mare în raport de numărul total al deținuților). Monitorizând pe parcursul anului 2008 edițiile periodice, s-a stabilit că foarte rar au fost puse pe post subiecte sau au fost publicate materiale în presa scrisă despre cât de dificil îi este unei persoane să-și menajeze viața oda-

tă cu ieșirea din penitenciar, despre cazurile când, în pofida dificultăților, aceste persoane reușesc totuși să se reintegreze reușit sau să se afirme etc. (în anul 2008, în total în presa națională și la televiziune au fost circa 12-15 apariții de acest gen).

8. Instruirile de care au beneficiat pe parcursul anilor 2007, 2008 și 2009 (peste 10 seminare, ateliere, inclusiv schimb de practici cu colegii de peste hotare, vizite de studiu) angajații Centrelor de Justiție Comunitară au contribuit la consolidarea cunoștințelor și abilităților consilierilor de pregătire pentru liberare și a consilierilor de reintegrare socială în vederea prestării eficiente a serviciilor. Totodată, instruirile oferite, în special cele în managementul organizațional și *fund raising*, au contribuit la dezvoltarea capacităților organizaționale ale Centrelor ca ONG-uri de interes comunitar.

9. Funcționarea în anul 2009 a unităților de pregătire pentru liberare și a centrelor de justiție comunitară va fi cu atât mai necesară, ținând cont de faptul că în prezent a demarat procesul de revizuire a Codului penal al Republicii Moldova, în urma căruia vor fi revăzute sentințele mai multor condamnați, și, prin urmare, va crește numărul persoanelor care urmează să iasă la libertate și care, în mod neapărat, vor necesita suport de reintegrare.

10. Elementele considerate ca fiind importante pentru reintegrarea în comunitate a persoanei care a fost condamnată penal:

- **relațiile cu familia** – existența susținerii din partea familiei ajută la reintegrare, în timp ce o familie dezorganizată poate fi un obstacol;
- **relațiile cu grupul de prieteni** – prietenii ce nu respectă legea îi pot atrage

pe foștii infractori în comiterea de noi infracțiuni;

- **motivația persoanei** – atât timp cât persoana în cauză nu-și dorește să lucreze sau să-și schimbe comportamentul, reintegrarea acesteia este blocată;
- **istoricul infracțional** – șansele de reintegrare sunt mai mari pentru infractorii primari față de cei recidiviști și pentru cei care nu au modele infracționale în viața de familie;
- **vârsta** – persoanele tinere au șanse mai mari de a se reintegra;
- **schimbările tehnologice** – după executarea unor sentințe lungi, la ieșirea din penitenciar, există posibilitatea ca persoana în cauză să nu știe să folosească noile tehnologii.

În prezent colaborarea dintre diferite instituții, fie unități penitenciare, agenții publice de ocupare, direcții de asistență socială, organizații neguvernamentale sau servicii sociale de la nivelul primăriilor, este lipsită

de consistență și continuitate. Acest lucru determină o ineficientă monitorizare a celor care și-au ispășit condamnarea și se reîntorc în comunitate. Astfel, se poate ajunge la o creștere a probabilității de a comite noi infracțiuni.

11. Exemplele pozitive demonstrează că numai prin individualizarea intervențiilor se poate vorbi cu adevărat de recuperarea și reintegrarea persoanelor condamnate penal. Un rol determinant îl poate avea în acest proces o organizație obștească cu un statut neutru, cum este de exemplu CJC, care poate să mențină legătura cu Serviciul de probațiune pentru a se asigura că persoana în cauză își îndeplinește obligațiile asumate pe perioada în care este monitorizată, participă la ședințele de consiliere, se prezintă la locul de muncă etc. Deținuții sunt mai dispuși să vorbească despre problemele lor, inclusiv psihologice, cu angajații ONG-urilor, decât cu funcționarii publici.

7. Recomandări

1. Efectuarea unui studiu care să evalueze relevanța serviciilor de integrare socială în raport cu necesitățile persoanelor libere; analiza cost-beneficiu a serviciilor de integrare socială în raport cu riscurile recidivei; modalitatea de oferire a serviciilor coordonate între diferiți actori locali destinate integrării sociale; prevenirea recidivei; perspective de dezvoltare a serviciilor de integrare socială și definirea statutului acestora.
2. Inițierea unor campanii de promovare a serviciilor de integrare socială (inclusiv pregătire pentru liberare) care să fie orientate spre:
  - a) informarea beneficiarilor și rudelor acestora despre avantajele serviciilor;
  - b) promovarea practicilor de succes a serviciilor de integrare socială și pregătire pentru liberare;
  - c) promovarea rolului social valorizat al ex-deținuților;
  - d) sensibilizarea autorităților publice, a funcționarilor publici, prestatorilor de servicii, instituțiilor locale și desconcentrate cu referință la rolul CJC-urilor.
3. Delimitarea mai strictă a ariilor de intervenție dintre unitățile de pregătire către liberare și centrele de justiție comunitară, precum și a atribuțiilor consilierilor în funcție de etapele, specificul, necesitățile procesului de reintegrare.
4. Clarificarea statutului CJC în sistemul național de asistență socială și justiție.
5. Examinarea de către autoritățile locale a oportunității semnării unor acorduri de parteneriat publico-privat sau acorduri de parteneriat și colaborare cu CJC-urile cu accent deosebit pe asigurarea durabilității organizaționale a acestora și continuarea activității prestate de CJC-uri la nivel local.
6. Examinarea posibilității de procurare a serviciilor de integrare socială a foștilor deținuți de către autoritățile publice. Stabilirea unui mecanism funcțional în acest sens va permite asigurarea durabilității financiare a acestora, va oferi un potențial de diversificare a serviciilor și lărgirea spectrului de necesități la care serviciile ar putea să răspundă. În mod special, trebuie examinată oportunitatea de prestare a serviciilor de asistență juridică în condițiile în care, odată cu ieșirea la libertate, multe dintre persoane se confruntă cu diverse probleme de ordin juridic (probleme de administrare a bunurilor mobile și imobile, litigii de familie etc.).
7. Elaborarea unui sistem informațional centralizat de colectare, stocare și analiză a datelor cu referință la activitățile desfășurate de consilierii de integrare socială și pregătire pentru liberare. Sistemul informațional trebuie gestionat de o unitate independentă, care va efectua rapoarte

- trimestriale despre serviciile oferite și tendințele în domeniul integrării sociale.
8. Identificarea unui mecanism de coordonare a evidenței beneficiarilor între toți actorii sociali implicați în proces. Coordonarea evidenței trebuie să includă:
    - corelarea beneficiarilor serviciilor cu rata recidivei;
    - evidențierea altor servicii (asistență socială, asistență în integrarea socio-profesională) de care beneficiază ex-deținuții.
  9. Crearea unui mecanism de coordonare a monitorizării procesului de integrare socială a ex-deținuților cu implicarea reprezentanților organizațiilor neguvernamentale și a autorităților publice care activează în domeniu și /sau prestează servicii directe. Mecanismul trebuie să includă conexiuni clare care vor permite transferul de date și practici aplicate în lucrul cu ex-deținuții la nivel național, cât și local. Fiecare partener va acoperi monitorizarea procesului de integrare a ex-deținuților în funcție de competențele și serviciile care le prestează acestei categorii de beneficiari.
  10. Perfecționarea mecanismului de monitorizare și evaluare a procesului de integrare socială, prin evidențierea relației beneficiarului cu familia și comunitatea, angajarea în câmpul muncii a acestuia și realizarea aspirațiilor de viitor a acestuia.
  11. Participarea activă a consilierilor de pregătire pentru liberare și reintegrare socială în activitatea de monitorizare a drepturilor omului la nivel local prin implicarea lor în activitatea comisiilor de monitorizare a respectării drepturilor omului în instituțiile ce asigură detenția persoanelor în conformitate cu Legea nr. 235 în vigoare din 19.03.2009.
  12. Reușitele procesului de reintegrare vor fi mai mari dacă, pe lângă actorii sociali de bază, va fi valorificat potențialul tuturor resurselor comunitare: școală, biserică, agenți economici, fermieri și voluntari, ceea ce va permite unui centru de justiție comunitară să-și realizeze activitatea nemijlocită, dar și să-și justifice misiunea de promotor al unei justiții restaurative CU și PENTRU comunitate.